

**Піلسудскі
й
Піلسудчики**

Про боеву організацію Р. Р. С.

Львів-Відень, 1922.

Справа національної тактики й національної боротьби поневолених народів, як учить історія людства від найдавніших часів, дуже складна. Від петицій, депутацій, мольб і просьб по міністерських передпокоях, дальше змагань на парламентарній арені й дипломатичних переговорів — до підпольної боротьби й індивідуального терору включно. Вибір способів боротьби залежить від ріжних-преріжних причин та обставин. Буває і таке, що поневолена нація веде боротьбу одночасно на ріжний лад: одні її сини легально стараються здобути від ворога уступки, скріпити поволи національний стан посідання, інші сини-борці працюють нелегально, конспіративно, посвячуючись менше або більше для справи.

Очевидно — найтяжча, найнебезпечніша й найбільше одвічальна боротьба підпольна. Але й успіхи її при добрій організації, пляновости, витривалости й посвяті тих, що її ведуть, можуть бути величезні. А не забуваймо, що переможців не судять!

В історії всіх епох багато-багато примірів такої святої боротьби. Пригадаймо собі тільки, як боролися у старині Греки проти Персів, Кар-

тагінці й первісні Германе проти Римлян, а в серед-
новічу італійські острови й великі італійські міста
проти германських і французьких завойовників.
А в новітніх часах — скількиж прегарних при-
мірів! Визвольна війна Греків з Турками, освячена
геройською смертю Байрона; боротьба на життє
і смерть Еспанців проти Наполєона, в якій ду-
же успішно вжито нового способу: підїздової
партизантки (*guerilla*). В найновітніх часах мали
ми успішні змагання Італійців до зєдинення,
осяяні ореолом таких національних героїв, як
Гарібальді, Мацціні й поетів, як Сільвіо Пелліко
і Джіякомо Леопарді. А коли поглянути на часи
безпосередно перед світовою війною, то годі не
згадати героїчних боїв балканських народів проти
Турків, а вже в часі самої війни — завятих боїв
бельгійських франктірерів з німецькими окупан-
тами. А нашіж таки часи? Чи не кипить ще нині
ведена від століть боротьба Ірляндців за неза-
лежність? А кривава відплата молодих вірменських
патріотів турецьким наїздникам та Іродам, акти
якої проходять на наших очах?

Польський нарід ішов у своїй визвольній
боротьбі також ріжними шляхами — від крайного
лакейства й лизунства для своїх переможців
і можних світа свого, до ясно спрецизованої, по
геройськи веденої боротьби революційної. Під-
земній організації польської партії соціялістич-
ної (*P. P. S.*), що вела на протязі кількох років
(1904—8) інтензивну й успішну боротьбу з вели-

кою царською імперією, присвячуємо сих кілька уваг — без претенсії на вичерпанне чи хочби по-дрібно представлення справи.

Вже тут треба зазначити, що бовва організація Р. Р. С. мала розмірно не найтяжчу задачу: вона зачала свою роботу в часі російсько-японської війни і працювала аж до повного зліквідування першої російської революції, значить в часах, коли цілий організм Росії був сильно потрясений. Колиж пізніше при впорядкованих відносинах праця без жертв була неможлива, боївка перенесла свій центр за кордон, звідки приготовляла цілу польську суспільність до війни з окупантами. Цікаво, що Пілсудскі мав уже на фронті підчас російсько-японської війни свого делегата, англійського Поляка James-a Douglas-a (що виступав під псевдонімом: Hardy), який як англійський кореспондент працював виключно для боївки Р. Р. С.

Пілсудскі був духовим і фактичним провідником польської партії соціалістичної і в своїх руках держав керму боевої організації сеї партії та її тайний орган „Robotnik“, що виходив правильно в Лодзі, а пізніше у Варшаві у великім накладі довгі роки, не зважаючи на старанні пошукування, слідження й доходження російської охрани. Боеву організацію поставив Пілсудскі так, що вона була пострахом цілої російської адміністрації та військовости „Привислянського Краю,“ хоч у війську він ніколи не служив. Жив

очевидно нелегально, бо за винайденне його слідів визначено значну на ті часи нагороду — 4000 карбованців. Його партійне ім'я: Зюк. Окрему нагороду призначено ще за винайденне льокалю й редакції „Robotnik-a“.

Коли Пілсудські втік чудом із Сибіру, куди його заслано за приналежність до боївки P. P. S., російська поліція довго не знала, де він обертається. Аж кілька років пізніше викрито його зовсім випадково в Лодзі, де він жив під іменем Домбровського й видавав „Robotnik-a“ таку у своїй хаті. Після арештовання він заразже, як кожний чесний вояк, став думати про втечу. Тому, що його дуже добре пильнували, втеча була виключена. Тоді він став удавати божевільне, що остаточно й вивело його по двох роках на волю. Визволив його лікар Марцінкевич, також пепеесовець, що для тої ціли зумів — очевидно на приказ організації — вкрутитися до шпиталю; звідти по знаменитім приготуванню вивів він Пілсудського прямо на очах цілої служби до міста і втік разом з ним за кордон.

За кордоном був Пілсудські дуже коротко й небавком вернув знов до Королівства. Там він працював дальше в боввій організації, яка під його проводом дійшла до нечуваної справности.

Що-до самої організації боївки, то треба підчеркнути, що боввики працювали з повним самовідреченням; організація була поставлена так, що все йшло наче в найкращій машині.

Словом — се була організація, яка працювала з холодною розвагою, систематично, невтомно, з найбільшим патріотизмом.

Робота цілої організації була розложена на секції: агітаційну, пресову, курієрську (дромедари), пачкарську (через границі), розвідчу, боеву. Роботу ведено маленькими гуртками, зложеними з 5-ох осіб, пізніше тільки з 3-ох. Кождий член організації проходив відповідну школу (стаж), кожда секція мала точно до найменших подробиць вироблений регулямін. Поділ функцій був такий острый, що членови одної секції не вільно було виконувати праці иншої секції. Всі члени були вишколені у всіх подробицях, особливо боевики в цільнім стрілянню. З тою метою приїздили вони звичайно до Галичини, де вчилися стріляти цілими днями в горах або таки в підльвівських лісах. Боева організація не мала більше як 60 членів, а все таки доконувала великих діл.

Усе ведено так конспіративно, що дуже часто найліпші товариші роками не знали про свою обопільну приналежність до організації. Очевидно члени боевої організації мали найтяжче завдання; не диво, що належали там люде повні посвяти й самовідречення, словом — люде готові на все. Се були в повнім того слова значінню лицарі й такими вважала їх не тільки власна суспільність, але, як дивно се й не виглядає, і російська охрана. Люде сі були нераз

очайдушно, просто безпримірно відважні. Ся прикмета приносила їм часто успіхи навіть в ситуаціях, які здавалися вже зовсім безвихідними.

Цікаво, що до організації належали у великім числі молоді інтелігенти-шляхтичі з України й Литви, люде, в яких не вигасли ще були традиції протиросійських повстань, а мабуть і повстань козацьких проти Польщі, в яких їх предки брали участь. Було між ними немало людей зі щирими українськими симпатіями, були і щирі Українці . . . Робігничого елемента було розмірно мало, хоч партія називалася „робітничою“. З соціалізмом мала партія ще менше спільного; в назві фігурувало слово „соціалізм“ тільки задля моди. Партія — можна се сказати сміло — мала чисто національний, очевидно явно революційний характер, тому її значінне в розвитку польської державної думки таке велике.

Найкращі боевики Р. Р. С. були такі: Йосиф Гібальські (його парт. імя: Франек), Володимир Куновські, Гіполіт Копісь, Окшея, Адам Буйно й ин. До організації належали також Яків Малинич, Стефан Деревоед, Йодко-Наркевич і багато инших. Вже самі назви сих останніх указують на те, що вони не були Поляки, але Українці та Білоруси. Організація Р. Р. С. була взагалі дуже розгалужена, а Україна й Литва були для неї знаменитим запіллем, даючи не тільки людей, але і гроші.

Про курієрський відділ (дромедари) варто зазначити, що його члени переносили не

тільки зброю, вибухові матеріяли, але й важні папери, партійну літературу і т. д. В сім відділі працювали головно жінки. Дромедари, що працювали в партії кілька років, мали навіть професійну хворобу: розширення вен. Се походило з того, що їх нераз обвантажувано великими тягарами (до 25 кг.), які вони мусіли двигати під спідницями і йти так просто, щоб не звернути на себе найменшої уваги. Дромедари були звязковими між т. зв. конспіративними помешканнями. Поза роботою не сміли вони мати нічого компромітуючого в себе дома чи при собі. Таким чином люде, віддані справі цілим своїм еством, позбавляли себе добровільно навіть змоги читати партійну літературу, аби не звернути на себе нічиєї уваги й тимсамим не зрадити ні себе ні когонебудь з організації.

Те саме можна сказати про всі інші відділи партії. Приміром ні складач ні редактор не сміли мати по скінченню роботи ні в себе дома ні при собі ніякого компромітуючого паперу ні найменшої записки. Заангажовані в конспіративній роботі члени партії мали жити зовсім легально й уявляти з себе тип найправовірнішого горожанина. Ті, що були найбільше експоновані, говорили в товариствах звичайно по російськи, читали й абонували тільки чорносотенну пресу, ходили до клубів, де грали найспокійніше у світі в карти і т. д. Словом — се були люде тверді й послідовні, які могли так робити роками.

Що-до дисципліни, то члени набиралися її не тільки в твердій партійній школі, але й у ще твердшій практичній роботі. Отся дисципліна справді подиву гідна. Вміла організація, залізна дисципліна й велика посвята членів були передумовою всяких успіхів партії. Може найкращою прикметою членів партії, особливо ж боєвиків, було се, що вони вміли чудово держати язик за зубами. Сю прикмету повинні наслідувати всі Українці. Зле на тім певно не вийдуть. Хто знав польську суспільність і її пересадні перехвалки в кожній області і в кождім напрямі, той здивується, що та сама суспільність знає дуже мало про боеву організацію польської партії соціалістичної, яка — принайменше морально — мала величезне значінне в розвитку польської державної думки. Обставина, що про велику діяльність сеї боївки і її героїв знають так мало самі Поляки, свідчить найкраще про скромність і відданість справі членів боївки.

Як уже сказано вище, кожда секція вела свою працю після точно вироблених інструкцій, а щойно цілообраз праці всіх секцій і відділів давав у сумі ті значні успіхи партії, якими вона може повеличатися. Роботу ведено так солідно, точно, справно і вміло, що обчислювано перед кождим виступом заздалегідь усякі, хочби найменші дрібнички, які могли так чи инакше завжити на долі виступу. Але зате деякі виступи приготовлювано цілими місяцями! Не диво, що

боева організація виконала цілий ряд удатних замахів (на оберполіцмайстра Кляйгельса, начальника губерніяльної жандармерії Александрова й б. ин.), кількадесять успішних експропріяційних нападів на поштові поїзди і. т. д., а все те майже без ніяких жертв своїх членів. До найславніших належали налади боевої організації в Рогові й Вендичанах на Литві і так звапа „*kgwawa środa*“ у Варшаві.

Замах на поштовий поїзд у Вендичанах виконано на литовській території тому, що російська влада, навчена досвідом, давала таку охорону поїздам і так їх пильнувала, що напад без жертв був майже виключений, а боевики не хотіли ризикувати життем. Навпаки — у всій свої діяльності вони старалися якнайбільше берегти людське життє. Се їм звичайно і вдавалося.

Про т. зв. „*kgwaw-y środ-y*“ у Варшаві варто зазначити, що се була, як на ті часи, епохальна подія. Справа малася так, що центральний комітет Р. Р. С. видав у „*Robotnik-y*“ явно війну царській Росії. Ультимативно поставлено домаганнє, щоб російська влада й ціла адміністрація та військовість забралися до означеного речинця з польської території. „*Robotnik*“ з тим виповідженнєм війни вислано всім визначнішим російським урядовцям і військовим. Очевидно — про опорожненнє польської території російською окупаційною владою не могло бути мови. В означений день — було се в середу

1. серпня -- вбили бовики на улицах Варшави до треста різних російських охоронників, поліцаїв та урядовців.

При сій нагоді варто ще згадати про незвичайно зручне визволення 10-ох бовиків з „Pawiak-u“, яке у своїм часі наробило великого шуму і яке принесло боввій організації ще більшу славу. Бовиків з „Pawiak-u“ визволив Адам Буйно (Литовець). Він перебрався за ротмістра жандармерії, кількох своїх товаришів перебрав за вязничних дозорців, заїхав з ними перед „Pawiak“ і забрав із собою 10 замкнених бовиків, щоб їх нібито перевезти до іншої тюрми... За містом чекали на них уже товариші з готовими пасами, а найближчого дня були всі бовики за кордоном.

Удатність сих виступів була вповні залежна від найдокладнішого виконання інструкцій і від знаменитого приготування оборони для тих, що брали активну участь в нападах. Відхилення від інструкцій криваво мстилися. Так напр. наказувала інструкція членам боївки, котрі їхали поїздом, не сидати ніколи коло себе, але все мати себе на оці, щоб в разі потреби поспішити собі взаємно на поміч. Раз їхали два члени боївки поїздом і всупереч інструкції сіли коло себе. Нараз увійшло у вагон кількох російських жандармів. Один з них пізнав випадком бовика і прискочивши до нього з револьвером, крикнув: „Руки вверх!“ Не було ратунку — і той піддався. Другому вдалося втечи попід руки жандармам і ща-

сливо вискочити з поїзду. Першого боевика жандарми взяли в арешті на муки і він виспівав, що знав. А другого боевика його власна організація засудила на смерть за невиконання інструкції, бо якби він був сидів у другім кінці вагону, то мігби був револьверовими стрілами викликати замішання між жандармами й дати змогу втечи своєму товаришеви. Засуд виконано.

При нападах на двірцях, улицах і т. п. уставлювала організація у відповідних місцях окремих членів боївки, які не сміли брати участі в нападі, а мали стріляти тільки в евентуальну погоню вже по доконанім замаху, аби викликати замішання. Бо не треба забувати, що боївка Р. Р. С. уважала важнішою справою дефензиву, ніж офензиву. При всяких виступах боївки більша часть її членів була в резерві й мала тільки одну ціль: боронити відступаючих і крити їх відворот чи втечу.

Хоч польська суспільність небагато знала про організацію боївки польської партії соціалістичної і її провідників, усеж таки вона ставилася до боевиків не тільки з признанням, але і з повною пошаною, а навіть з пієтизмом. Не було випадку, щоб польське громадянство видало колинебудь російській охрані раненого або попавшого в небезпеку боевика. Як ставилися галицькі Поляки до членів боївки, доказом того хочби одноголосне увільнення й обкидання цвітами

Добродзіцкої, яку після її втечі до Австрії суджено на галицькім ґрунті за киненне бомби на Скаллона.

Та не тільки власна суспільність, але й чужа, російська, вважала боевиків що найменше жовнірами польської армії, коли не героями. Очевидно — й російські жандарми мали перед боевиками належний респект і деяких з них зовсім не тикали, хоч знали про їх приналежність до боївки. З сього поля можнаб навести немало цікавих примірів.

Напади боївки мали дві ціли: 1. замахы на визначних осіб зпоміж російської окупаційної влади, як губернаторів то-що і 2. експропріяційні замахы, головним чином на почтові поїзды, в ціли роздобуття грошей на акцію. При нападі в Рогові здобули боевики в почтовім возі 1 мільон царських рублів золотом, який дав основу їх видавництву в Кракові „Książka“.

В сім видавництві друкували свої найкращі твори передові письменники революційної Польщі, як Жеромські, Серошевські, Струг і ин. Тимсамим сповнило воно й немалу культурну місію. Очевидно — в першу чергу видавала „Książka“ необхідні розвідки з области технічної літератури, призначені для вишколення боевиків. Усі видання „Książk-и“ мали одну ціль: виробити й укріпити в умах і серцях Поляків трівку національно-державну ідеологію.

Найважніша література про боеву організацію польської партії соціалістичної така: „Wi-
biła“ Пілсудского*) (I. том споминів, писаних
у Бруховичах під Львовом), „Historya jednego ro-
cisku“ Анджея Струга (є також в рос. перекладі
п. з. „Исторія одной бомбы“) і велика технічна
література згаданої „Książk-и“ з написю В. О.
(Боева Організація). Є там видання про все по-
трібне для боввика: як знищити телефон, як
знищити гармату, розвідини на стації і т. п.

При сій нагоді варто ще поручити книжку
Степняка (Кравчинського) „Підземна Росія“, ви-
дану в українськiм перекладі заходом покійного
д-ра Евгена Косевича. Вона присвячена роботі
російських революціонерів і приносить багато
інтересного й цінного матеріалу.

На закінченнє отсих кількох рядків хочеться
пригадати ще одну характеристичну подробицю.
А саме: у нас часто покликаються також на теро-
ристичну діяльність російських революціонерів
і говорять про неї як про щось недостижиме. От-
же тут треба сказати, що російські революціонери,
які зрештою вели боротьбу тільки з російським
царатом, а не за національно-державні ідеали,
навіть не вмилися до польських боввиків. Коли
в боввій організації Р. Р. С. не було майже слі-

*) Тут не завадить пригадати, що Пілсудскі у своїй
книжці змалював дуже інтересно найкращого пачкаря
боевої організації Р. Р. С., яким був Йосиф Новіцкі (пра-
вославний) з Київа.

ду провокації, то боївки російських революціонерів падали одна по одній жертвою провокації. Ся ріжниця вказує найліпше, як Пілсудскі поставив боївку Р. Р. С., а як поставили свою російські революціонери.

Сей короткий огляд діяльності боївки Р. Р. С. подається в науку всім Українцям, бо й від найбільших ворогів можна неодного навчитися і найсильніших ворогів можна побивати їх власною зброєю. Революційна боротьба — се жива школа національної свідомости й доцільної національної тактики.
